

Historian uudelleenkirjoittajien multaiset kynnenaluset

Kultakauden kaanonin posthumanistinen
uudelleenkirjoitus

Mariia Niskavaara

doi.org/10.23995/tht.161589

Kirja-arvio teoksesta Riikka Haapalainen, Tiina Pusa, Helena Sederholm:
Suomen Taiteen Multakausi. Tallinna: Aalto ARTS Books, 2023.

Asiasanat: *Posthumanismi, kultakausi, kirjoittajuus, taidehistorian uudelleen-
tulkinta*

Riikka Haapalainen, Tiina Pusa ja Helena Sederholm ovat pelottomia ihmisiä. Jonkinlaista arkailemattomuutta nimittäin tarvitaan aina, kun ravistellaan kaano-neita. Teoksessaan *Suomen taiteen multakausi* (jatkossa *Multakausi*) Haapalainen, Pusa ja Sederholm upottavat lapionsa kulttuuriseen narratiiviin kultakaudesta ja kysyvät: Miten meidän olisi ymmärrettävä vakiintunutta kertomusta kansallisesta taiteesta ajassa, jossa kansalliset identiteetit, ympäristön elinkelpoisuus ja ihmiskeskeinen maailmankuva natisevat liitoksissaan?

Teos jakautuu seitsemään lukuun, joista jokainen keskittyy purkamaan kultakauden ajatusta ja perintöä omasta näkökulmastaan. Ensimmäinen luku ”Kuraantuneita lähtökohtia”, toimii johdantona kirjoittajien ajatteluun ja pyrkimykseen. Luvussa multakausi hahmotetaan myyttinä, joka kerrotaan aina uudelleen ja uudelleen samoista lähtökohdista. Kritiikin keskiössä on historiankirjoituksen ykseys, joka voidaan purkaa vain tuomalla esiin taiteen ja historian moninaisuus. Näin kirjoittajat pyrkivät purkamaan yksilökeskeisen ja ihmislähtöisen taidehistorian kirjoittamisen perinnettä, jonka avulla myös tarinaa Suomen taiteen kultakaudesta toisinnetaan.

Taiteen ja taidehistorian tarkastelun moninaistaminen onkin kirjan yksi keskeisistä pyrkimyksistä. Sederholm, Pusa ja Haapala painottavat tutkimusotteensa episteemistä moninaisuutta ja tuovat tarkasteluunsa vapautuneesti aineksia posthumanistisesta, dekolonialistisesta ja ekofeministisestä teoriapilvestä. Tätä kirjoittajat kutsuvat uudelleenorientoitumiseksi Sara Ahmedia mukaillen.¹

¹ Sara Ahmed, *Queer phenomenology: orientations, objects, others* (Duke University Press, 2006).

Perinteisen, kultakauden ykseyttä korostavan periodikerronnan haastajiksi tuodaan moniaikaisuus, monikulttuurisuus, monitieteisyys ja kokeileva kirjoittajuus. Näistä aineksista *Multakauden* kirjoittajat pyrkivät luomaan tekstialkemiaa, joka muuttaa kultakauden pinttyneet narratiivit hedelmällisemmäksi maaperäksi, jossa ajatukset taiteesta ja taiteen historiasta voivat ottaa odottamattomia muotoja. Esseemäiset tekstit polveilevat vapaasti ja antavat tilaa erilaisille tulkinnoille.

Myös kronologisen taidehistoriakerronnan ikeestä pyristellään pois luomalla jatkumoa ja rinnastuksia varhaisemman taiteen ja nykytai-

teen välillä. *Multakauden* teksteissä taideteokset hahmotetaan keskenään vapaasti neuvottelevina, monissa aikatasoissa samaan aikaan sijaitsevana toimeliaina olentoina. Jo tämä valinta itsessään purkaa taidehistorian sisäistynyttä ihmiskeskeisyyttä ottamalla huomioon elävän materialismin² ajatuksen esineiden ja asioiden vaikuttavuudesta.

Taiteen monikulttuurisessa tarkastelussa otetaan huomioon myös ei-inhimilliset kulttuurit ja painotetaan muunlajisten oikeutta tulla tunnistetuiksi taiteen sisäisinä toimijoina. Taiteentutkimuksen hahmottaminen monitieteisenä puolestaan mahdollistaa tutkimuksellisen aineksen ammentamisen niin luonnontieteistä kuin erilaisista teoreettisfilosofisista koulukunnista.

Kaikkienensa teos siis levittää juurensa laajalle. Ote tutkimukseen ja kirjoittajuuteen on luova ja kokeileva. Tämä on samaan aikaan teoksen ehdoton vahvuus ja toisaalta sen haaste. Parhaimmillaan *Multakausi* on, kun se uskaltaa katsoa tarpeeksi kauas ihmisestä. Esimerkiksi Sederholmin kirjoittama luku ”Luonnontieteelliset kelot ja kukoistavat kaalit”, tuijottaa sinnikkäästi taidetta kasvillisuuden näkökulmasta. Artikkelel sitoo havaintonsa kultakauden kasvillisuutta esittävistä taiteesta luonnontieteeseen, uusmaterialismiin ja vinoon kuolemantutkimukseen tavalla, joka onnistuu haastamaan oivaltavasti myös ihmiskeskeistä käsitystä ajasta ja elämästä. Sederholmin teksti ottaakin kiinnostavalla tavalla osaa taiteentutkimuksen kasvilliseen käänteeseen³ ja tekee samalla näkyväksi, kuin-

ka taiteen tutkimus voi hyötyä ammentaessaan luonnontieteiden pohjavesistä.

Samankaltaisia kiinnostavia näkymiä tarjoavat myös luvut ”Kotomaan äidinkasvot’ ja kasvoton luonto” sekä ”Maahan olet sinä jälkesi jättävä”. Ensiksi mainittu tarkastelee maiseman, turpeen ja kasvillisuuden poliittisuutta. Tuomalla esiin pohjoisen suomalaisen ja sen kolonisoinnin osana suomalaista taidehistoriaa, luku osoittaa kiinnostavalla tavalla, kuinka myös taiteen tutkimuksella voi olla kiinteä suhde poliittiseen ympäristöntutkimukseen ja myös osansa annettavana yhteiskunnalliseen keskusteluun ympäristökriisistä. ”Maahan sinä olet jälkesi jättävä” jatkaa suon ja soistuvan maan käsittelyä ottaen mukaansa myös muut maan ainekset, kuten saven. Näin päästään maan vaikuttavuuteen inhimillisen muovaajana, kun maa-ainekset, savet ja turpeet nähdään ihmisen kumppaneina tietämisen prosessissa. Näissä luvuissa posthumanistinen teoria sulautuu luontevasti yhteen teosanalyysien ja ajallisten rinnastusten kanssa tuottaen ajattelua, joka yhdistää taiteentutkimuksen osaksi sujuvaa yhteiskuntakritiikkiä.

Luvut ”Kultakauden houkutus ja vastus” sekä ”Väinö uusi” ovat sen sijaan lähempänä perinteistä taidehistoriallista kerrontaa. Kirjaa aloittelevina lukuina ne toimivat toki oivallisena pohjustuksena kirjan teemaan sillä ne tekevät näkyväksi kultakauden rakentuneisuuden ja näin paljastavat myös tuon rakenteen valuviat. Esimerkiksi ensiksi mainituissa luvussa käydään tiiviisti läpi kultakautta ylläpitäneitä instituutioita. Kriittisen tarkastelun osaksi pääsevät oikeutetusti niin (taide)historiankirjoitus kuin museoinstituutio. Luvussa ”Väinö uusi” puolestaan ravistellaan kultakauden kestoosuusikkejä eli kalevalaista henkilögalleriaa. Luku törmäyttää kultakauden väinämöiset ja joukahaiset metsäkasvien ja puolukoiden kolonialismia ja patriarkaalista järjestelmää purkamaan tietoisuuteen. Väinämöisen rinnalle tuodaan esimerkiksi Marjatan puolukka, joka tekstissä yhdistetään mar-

2 Esim. Jane Bennett, *Vibrant matter: a political ecology of things* (Duke University Press, 2010).

3 Taiteentutkimuksen kasvillista käännettä ovat esitelleet esimerkiksi Giovanni Aloï, Michael Marder ja Prudence Gibson. Ks. esim. Giovanni Aloï, *Why look at plants?: the botanical emergence in contemporary art* (Brill Rodopi, 2019); Giovanni Aloï & Michael Marder, *Vegetal entwinements in philosophy and art: a reader* (The MIT Press, 2023); Prudence Gibson, *The Plant Contract: Art's Return to Vegetal Life* (Brill Rodopi, 2018).

jastusoikeustaistelija Ilma Lindgrenin (1883–1957) kapinaan miehistä mielivaltaa vastaan.⁴

Suomen taiteen multakausi on erinomainen esimerkki siitä, kuinka vaikeaa kaanonin purku on. Usein tullaan oikeastaan vain vahvistaneeksi sen olemassaoloa. Tällaisessa vaaranpaikassa myös *Multakausi* ajoittain häilyy. Samaan aikaan kun tekijät pyrkivät purkamaan ihmis- ja yksilökeskeistä taidehistorian kirjoitusta, kirja alkaa kirjaimellisesti ihmisen luomisesta. Vaikka kirja avoimesti kritisoiikin yksilökeskeistä ”suurmieskerrontaa”, ovat kirjan esiin nostamat taiteilijat varsinkin ensimmäisissä luvuissa varsin kyseenalaistamattomasti esimerkiksi Johannes Takanen, Akseli Gallen-Kallela ja Pekka Halonen. Kalevalan hahmoista eniten palstatilaa saa Väinämöinen. Teos horjahtelee omassa vaikeakulkuisessa maastossaan ja välillä uppoaa väistämättömiin suonsilmäkkeisiin. Esimerkiksi luvussa ”Väinö uusi” Akseli Gallen-Kallelan kalevalatulkinta saa osakseen huolellista lähitarkastelua. Vaikka Gallen-Kallelan jättämän perinnön kriittinen tarkastelu onkin sujuvaa, jättää se varjoonsa nykytaiteen vastinpareiksi nostetut Stiina Saariston ja Ulla Jokisaloon teokset *The Last Man Standing* (2008) ja *Marjatta, Näkökulma III* (2008). Tällöin kultakauden kuvastoa purkava taide jää jälleen kerran marginaaliin ja vakiintunut kaanon vahvistaa painoarvoaan.

Horjahteleminen suuren tavoitteen äärellä on kuitenkin enemmän kuin ymmärrettävää. On mahdollista, että kyetäkseen todella purkautumaan kaanoneistaan ja ”kultakausistaan”, taidehistoria tieteenä tarvitsisikin kokonaisen

paradigmaattisen loikan.⁵ Eräänlaista loikan mahdollisuutta on tarjonnut esimerkiksi Andrew Patrizio, jonka mukaan taidehistorian pitäisi hylätä ihmiskeskeisyytensä ja siirtyä kohti planeetaarista taidekäsitystä.⁶ Tämä ei tarkoita pelkästään tieteenalan sisäistä maailmankuvallista uudelleenjärjestäytymistä vaan aivan uudenlaisten menetelmien käyttöönottoa. Parhaimmillaan *Multakausi* onkin, kun se avoimesti käsittelee kirjoittajuuden problematiikkaa ja tulee näin tarjonneeksi välineistöä uudennaiselle kirjoittajuudelle.

Vaikka *Multakautta* ei voi pitää varsinaisena tieteellisen kirjoittamisen metodin oppikirjana, se tarjoaa hienoja esimerkkejä siitä, millainen vallan rakennelma kirjoittamisen akti on. Tästä mainiona esimerkkinä toimii artikkeli, ”Maahan sinä olet jälkesi jättävä”, jossa Pusa ja Sederholm hyödyntävät kokemuksellista fiktiota keinona tutkia savea ja maaperää. Lukuun on sisällytetty fiktiivinen kertomus lapsesta, jota kiehtovat saviruukkujen sirpaleet. Teksti on osa luvun analyttistä rakennetta ja ajattelun keino. Tällainen tekstuaalinen kujeellisuus osoittaa, ettei feministinen posthumanismi ole ainoastaan teoreettinen vaan myös toiminnallinen, praktinen suuntaus, jossa menetelmällisyys on osa vakiintuneiden ajatusmallien purkua. Esimerkiksi Donna Haraway on hyödyntänyt yhteiskirjoitettua fiktiota osana akateemista ajattelua havainnollistaen, että myös taiteen ja kulttuurin tutkimus tarvitsee uudenlaista välineistöä kasvaakseen historiansa yli.⁷ Mahdollisuus olla pulassa (*staying in trouble with*) oman tekstinsä kanssa saattaa nostaa esiin täsmällisiä ja kiinnostavia havaintoja. Niin tässäkin tapauksessa: Pusan ja Sederholmin havainto poltetun saven

4 Ilma Lindgren ja hänen puolukkansa ovat kiinnostavalla tavalla nousemassa osaksi suomalaisen poliittisesti vaikuttavan taiteen kuvastoa. Esimerkiksi Lotta Petronellan yhdessä säveltäjä Lau Naun ja villiyrkkökki Sami Tallbergin toteuttama Ilma Lindgrenin muistojuhla oli osa Petronellan teoskokonaisuutta *Materia Medica of Islands*, jolla hän osallistui vuoden 2023 Helsinki Biennaleen. Teoskokonaisuudessa liikuttiiin *Suomen taiteen multakauden* tavoin kohti ihmisen rajat ylittävää taidekäsitystä ja tutkittiin taidetta keinona kuvitella ihmisen paikka osana luontoa uudelleen.

5 Daniel Savoy, ”Toward an Inclusive Art History,” *World Art* 11, no. 2 (2021): 121–136. doi:10.1080/21500894.2020.1838943.

6 Patrizio, Andrew, *The Ecological Eye: Assembling an Ecocritical Art History* (Manchester University Press, 2019).

7 Donna Haraway, *Staying with the Trouble: Making Kin in the Chthulucene* (Duke University Press, 2016).

antroposeenisyydestä; luonnon kiertoon palaa-
mattomuudesta ja näin ohittamattomasta ihmis-
keskeisyydestä, saa katsomaan saviesineitä (ja
saven ja ihmisyyden yhteenkietoutuneisuutta)
aivan uudella tavalla.

Millaista taiteesta kirjoittamisen siis pitäisi
ajassamme olla? Tämän kysymyksen herättele-
minen on ehdottomasti yksi kirjan mielenkiin-
toisimmista juonteista, sillä näin se aktiivisesti
haastaa totunnaiset tieteelliset konventiot, jotka
ovat olleet osana synnyttämässä myös kultakau-
simyyttä. Kirjan viimeisessä luvussa ”Kultareu-
nuksisen taidehistorian multainen maa-ala”,
kirjoittajat pohtivat itserefleksiivisesti omaa
kirjoittamisen prosessiaan ja sen onnistumista.
Tällainen avoimuus paljastaa tutkijan subjekti-
suuden ja tuo näkyväksi kirjoittavan kehon kyt-
kökset aikaan, materiaan ja politiikkaan. Tällais-
ta läpinäkyvyyttä tieteellisessä kirjoittajuudessa
harvoin saavutetaan. Vaikka *Multakausi* ei aina
onnistukaan sisäisessä pyrkimyksessään lia-
ta kultakauden hehkua, uusien kirjoittamisen
keinojen hahmottelussaan se on ehdottomasti
toiveikas teos: kuten tiedämme, isännän taloa
ei pureta isännän työkaluilla.⁸ Tarvitaan uusia.

Mariia Niskavaara, FM, on Turun yliopiston
väitöskirjatutkija.

8 Audre Lorde, *The Master's Tools Will Never Dismantle
the Master's House* (Penguin, 2018).